

LITERATURA.

Část všeobecná.

Dr. Prelog Milan, Povijest Bosne od najstarijih vremena do propasti kraljevstva. Sarajevo (bez roku vydání). Stran 79. — *Týž, Povijest Bosne u doba osmanlijske vlade.* I. dio, 1463—1739. II. dio, 1739—1878. Sarajevo (opět bez roku vydání; vyšlo r. 1915 nebo 1916). Stran 178 a 190.

Prvý svazček této nové příručky bosenských dějin je populárním zpracováním známých spisů pojednávajících o bosenských dějinách, Klaičovách (nejen speciální práce o Bosně, nýbrž i velikého díla *Povijest Hrvata*, pokud se týká Bosny), Thallóczyových, Truhelkových, Šišićových a jiných.

Kompilací je také druhá část práce Prelogovy, ale vyniká přece značně nad část prvou. Podobně jako kniha Bašagićova *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine* (Sarajevo 1900) zabývá se také dějinami Bosny za panství osmanského, kdežto však Bašagić Redžepašić obracel v práci své pozornost výhradně k islamskému živlu v Bosně a Hercegovině, snaží se Dr. Prelog vylíčiti aspoň v hlavních črtách osudy všech tří hlavních konfesí v zemi, jak to výslovně podotýká v předmluvě k prvému dílu druhé části své práce. Poněvadž je to zároveň první spis, který podává celkový přehled bosenských dějin za doby osmanské se zřetelem ke všem hlavním konfesím v zemi, nabývá tím dílo Prelogovo významu, jaký náleží každé práci, která svědomitým a pokud možno všestranným způsobem hledí sebrati poznatky uložené v četných monografiích a článcích věnovaných speciálním otázkám, tvořícím dohromady větší celek. I v druhé své části je tedy práce Prelogova kompilací, ale kompilací, kterou s povděkem přijme každý, kdo se bude chtít poučiti o dějinách Bosny a Hercegoviny za panství tureckého způsobem spolehlivým a všestranným, a to tím spíše, že prozatím jiné podobné informační knihy nenajde.

Literatura, již spisovatel při práci své použil, je velmi rozsáhlá a na příslušných místech je citována. Materiál v ní obsažený není arci pro všechna období stejně bohatý, a proto nelze také autorovi vytýkati, že na některých místech vypravování jeho je podrobnější než jinde. To je důsledkem každé práce kompilační.

K. K.

Kadlec Karel, Jugoslavia. O bojích jižních Slovanů za samostatnost. V Praze 1919. Nákladem „Sekcije za narodnu odbranu“ spolku „Jugoslavija“ v Praze.

Účelem spisu, který vznikl ze 2 kursů přednášek auktorových o dějinách politických bojů jižních Slovanů za státní samostatnost a byl pak tu a tam co do látky doplněn jakož i o několik kapitol rozhojněn, jest, nestopovati tyto boje jen v jednotlivých zemích po způsobu dosud obvyklém v bohaté příslušné literatuře, nýbrž i sestrojiti poprvé jednotný přehled jich se stanoviska celonárodního. Materiál k své práci auktor

sebral s plíí podivuhodnou z přečetných pramenů, vyjmenovaných drobným tiskem na 6 závěrečných stránkách jeho publikace, a sestavil v organický celek s nemalou dovedností skoro na 230 stranách velké osmanky. K stručné předmluvě řadí se tu předně *úvod* s konstitutivními myšlenkami o příčinách nedávné války světové, vedoucí k rozkladu Rakousko-Uherska a na jeho ruinách k tvoření nových států a zvláště Jugoslaviie. Potom v *11 odstavcích* sledují se přehledně starší i novější děje Slovinců, Chorvatů a Srbů jak na půdě mocnáníství habsburského tak i na teritoriu balkánském vně mocnáníství, aby bylo čtenáři patrnó, z kterých zárodků znenáhla vyklíčila státoprávní idea Jugoslaviie a jak posléze na poslední hrozné válce byla uvedena v skutek; *rejstříkem* osobním i věcným kniha se zakončuje. — Není nám možno z mosaiky dat a myšlenek vybrati ani kaménky nejčelnější; sice utonuli bychom zde buď v podrobnostech aneb v charakteristikách příliš pcvšechných a proto málo srozumitelných. Přestáváme tedy na některých ukázkách, které snad budou s to, aby zájem čtenářův o knihu probudily a daly mu popud sáhnouti — po ní samé.

Jedna z hlavních příčin úžasného krveprolívání za posledních let vyvěrá z *domnívavé zásady starořímské*, že jeden národ jest předurčen uchvátiti žezlo nad ostatními národy na zeměkouli, zásady, která obživila v ústech Bismarckových v heslu „Macht geht vor Recht“, rozpalujícím pak Všeněmce až k šílené nadutosti.

Toto holdování hrubému násilí, hrozícímu pěstí všem jiným národům, nemohlo nejmocnější a nejpokročilejší z nich nedchrati k *obránné alianci*, jež posléze povalila pyšné Německo a zároveň uspišila zánik monarchie habsburské, uvnitř již dávno rozervané, ale přes to důvěřující v dobrodružné světoborství Viléma II. Hegemonistické choutky německo-maďarské menšiny jejího obyvatelstva, vhnějíce ji vždy ckatěji v područí tohoto panovníka a ujařmující většinu jejich příslušníků pod záminkou *zfalšovaného „zájmu státního“*, jako by stát byl cosi ve vzduchu visícího, co má jiné ještě cíle než ukájetí tužby a potřeby lidí, na jeho území bytující, vzburcovaly pak majoritu státních poddaných ke vzpouře proti Vídni a Budapešti a učily ji hledati pomoci jinde — u mocností zahraničních. A tak *vnitřní* nepřátelé nespravedlivé monarchie přidružovali se k *zevnějším* a svorně dovršovaly její pád. Habsburkové a jejich přední rádcí hned od počátku soustátí (od r. 1526) nadržovali předně z valné části poněmčené jeho složce v zemích rakouskoalpských na újmu ústavních a jazykových práv dvou druhých jeho složek, příkládajíce celému soustátí účel někdejší východní (rak.) marky, aby byla *předvojem říše německé*. Odtud jali se hned záhy a později s větším vždy zdarem toto soustátí ve správě i zákonodárství centralisovati, germanisovati a byrokratickými svými orgány panovnickému absolutismu podrobovati.

Revoluční rok 1848 na čas zastavil toto jejich úsilí a přinesl zvláště Maďarům restituci starých svobod, jenže potom hned zase r. 1851 absolu-

tismus se svými obvyklými tendencemi obnoven a teprve po nešťastné válce lombardské chtěl nechtěl skomíral.

Roku 1860 diplom říjnový sliboval éru *konstituční*, a jak se očekávalo, hlavní účast v zákonodárství *sněmům* v jednotlivých zemích, proveden však o rok později Schmerlingovou únorovkou tak, že lví podíl v legislativě odevzdala centralistické *říšské radě* a to dvoukomorové, zemské sněmy (do kterých podloudně vpašovala upřílišený počet zástupců německých) učinila v zákonodárství popelkami, načež r. 1873 vzato jim (tak řeč. přímými volbami) i právo, vysílati do říšské rady své delegáty. Mocný odpor národů neněmeckých (zvláště též Maďarů a Chorvatů) způsobil sice zastavení únorovky r. 1865, z kterého však brzy těžili jen sobečtí Maďari, domluvivše se s Němci po válce rakousko-pruské o *rozdělení moci nad ostatními národy monarchie dualismem z r. 1867*, tak že Němcům ponechána hegemonie s centralismem v nově utvořeném Předlitavsku a Maďarům v Zalitavsku, kde se jim centralisace po splnutí Sedmihradska s Uhrami tím lépe dařila proti národnostem nemaďarským, teritoriálně vespolek od sebe odloučeným.

Němci, aby si usnadnili svou nadvládu v Předlitavsku, ukonejšili pak Poláky samosprávnými ústupky v Haliči; Maďari za podobným úmyslem „vyrovnáním“ z. r. 1868 tlumili nespokojenost v Chorvatsku-Slavonsku, načež oba ti panovační kmenové zmařili svorně svým vlivem chystané vyrovnání s Čechy r. 1871. — *Zhoubné následky dualistické úpravy říšské*, jak je předpovídal Palacký ve spisku svém „Idea státu rakouského“, ukazovaly se den co den očitěji. Místo plodné činnosti hospodářské říšská rada i zemské sněmy v Předlitavsku staly se jevištěm hádek národnostních, které znechucovaly utlačovaným kmenům pobyt v říši a měnily prvotní tíhnutí jiných, zahraničních (na př. Slibů z království), k té říši v odpor proti ní. *Vyrovnání uhersko-chorvatské*, nestojíc na stanovisku parity obou národů, nadržující Maďarům a od jejich vlád stále jsouc porušováno, zmařilo též naději Chorvatů v připojení Dalmácie k jejich království; mimo to obě ty země byly soustavně a úmyslně hospodářsky zanedbány a Chorvatsko ještě přímo vykořisťováno, nic nedíc o ustavičných pokusech výbojné maďarisace nejen v Uhrách a v Sedmihradsku, ale i v Chorvatsko-Slavonsku a později též v Bosně a Hercegovině. Když válečné štěstí zprva přálo Německu a jeho spojencům v zápasu, který nazván byl od kancléře Bethmanna-Hollwega „*válkou Němců proti Slovanům*“, a když šovinisté německo-maďarští jali se již vyhrožovati národům jiného jazyka, že budou vzaty jim v blízké budoucnosti na konec i ty nepatrné ústupky jazykové a ústavní, kterých jim dosud macešská Vídeň a Budapešť dopřávala, není divu, že ohrožení dali se v zoufalý boj za svou existenci, a pomocí zahraniční — setřásli konečně se svých šíjí jho otrocké. Neposlední z těchto zápasníků za svobodu byli *Jihoslované*: Chrvati, Srbové a Slovinci, zapomenuvše na vše, co je dosud vespolek od sebe odlučovalo a co nepřátelskými vládami bylo jako podpal k roztržce mezi nimi ochotně podporováno.

Auktor probírá v prvních odstavcích své knihy nejstarší a novější historii těchto tří kmenů se zřením k státoprávním snahám každého z nich, aby pak ukázal v odstavcích dalších, kterak ze semene ideí, prvotně velkochorvatských, velkosrbských a velkoslovinských, vyrostla v našich dobách *jediná nejmohutnější* a ztělesnila se v nynějším nadějném státu — v *Jugoslavii*.

Toto holdování hrubému násilí, hrozícímu pěstí všem jiným národům, nemohlo nejmocnější a nejpokročilejší z nich nedohnati *k obranné alianci*, jež posléze povalila pyšné Německo a zároveň uspíšila zánik monarchie.

Jak již dříve podotknuto, nemůžem zde reprodukovati výklady Kadlecovy v celém jich rozsahu; proto spokojí se čtenář výňatky z nich, hledícími k událostem z doby *nejnovější*, naší generaci tak blízké.

1. Pro *Velkochorvatsko* jako celek složený z Chorvatska se Slavonií, Dalmácií, Bosnou, Hercegovinou a slovinskými zeměmi rakouskými a pro chorvatštinu jako úřední jazyk (místo dosavadní latiny) horoval již r. 1832 hr. Janko Drašković a ze stran domácích asi o padesát let později strana nezávislosti i strana dra. Anta Starčeviče, jenže onano přestávala na reální unii s Uherskem, tato však domáhala se úplné samostatnosti proti Rakousku i Uhersku. Po zabrání Bosny a Hercegoviny žádal (hned 8. října 1878) sněm chorvatský, aby císař František Josef připustil připojení nejen těchto 2 zemí, ale i Vojenské Hranice a Dalmácie k Chorvatsku, a ještě před samou bosenskou anexí (počátkem r. 1908) nová politická organizace chorvatská v Bosně (Hrvatska Narodna Zajednica) přála si, aby anektované země byly sloučeny s Chorvatsko-Slavonskem a Dalmácií. Od tohoto roku pak i rakouští Němci (mezi nimi též Lueger), obávající se, aby pro zpupnost maďarskou k Chorvatům nerozpadla se naposled celá monarchie, uvažovali o tom, zda by snad toto nebezpečí nebylo lze zažehnatí proměnou dualistické úpravy říše v *trialistickou*. Věc ta zabavovala je tou měrou, že všímající si jen Jihoslovanů, zapomínali na tužby ostatních národností mocnářství. A právě tou dobou znova vzkypělo rozhorčení Chorvatů proti Maďarům, když jejich vláda předložila společnému sněmu uhersko-chorvatskému železniční pragmatiku toho znění, že maďarština má být *úředním jazykem na všech drahách a to i chorvatských*. Proti pragmatice zdvihl se prudký odpor Chorvatů jak na společném sněmě v Budapešti, tak na domácím v Záhřebě. V tomto zastupitelstvu koalice chorvatsko-srbská, nabyvši po nových volbách r. 1908 většiny více než dvoutřetinové, vydala (v březnu t. r.) *manifest k národu* proti neústavní vládě bána Pavla Raucha i proti společné vládě v Budapešti, načež bán ten vystřídán v svém úřadě Nikolou Tomašičem. Když však ani tento, jsa povolným nástrojem minist. předsedy uherského Khuen Héderváryho (smutně pověstného násilností kroků za předchozího svého bánství) přes hrozný svůj nátlak na voliče nezjednal (r. 1911) si vládní většinu na sněmě, musel ustoupiti *Slavku Cuvajovi* — ještě zuřivější stvůře maďarské. Tehdáž rozpuštěn zemský sněm, a Cuvaj pod jménem královského komisaře (od měsíce dubna 1912) vládl pak bez ústavy

s nejpříkřejší libovůlí. Řádě proti tisku opozičnímu neslýchanými konfiskacemi, postátňuje policii a suspenduje shromažďovací právo, rozpoutal proti sobě bouři v Záhřebě i v četných městech jihoslovanských. Jeho běsnění, ve kterém nedal se zastrašiti ani pozdějším atentátem bosenského studenta Luky Jukiče, mělo jen tu dobrou stránku, že chorvatské opoziční strany se pevněji vespolek semkly, což přispělo k pádu ministerstva Khuen Héderváryova, a že opoziční boj proti Cuvajovi, jehožto režim zbičován (v dubnu r. 1912) kritikou na říšské radě i v delegaci vídeňské, provázen souhlasem mnohých měst jihoslovanských a také Bělehradu. Toto protestní hnutí proti Cuvajovi zmocnělo ještě více po zprávách o skvělých vítězstvích společených Slibů a Bulharů nad Turky a přiměšovalo do svých projevů zároveň hlučné oslavování vítězů, marně zakázané od vlády. Nová persekuce nic vládě nepomohla; dne 21. června 1913 Cuvaj konečně propuštěn, komisařství zastaveno a v nově předložené železniční pragmatice ustanovení o jazyku již vynecháno.

Zatím po smrti dr. Jos. Franka (odmítajícího společenství se Srby) sestoupili se nedávni přívrženci jeho spolu se stoupenci rovněž zemřelého dr. Anta Starčeviče, kterých vůdcem stal se po něm dr. Mile Starčevič, v jednu „*Spojenou stranu práva*“. Mluví nové strany s přáteli svými z ostatních zemí jihoslovanských mocnářství rakousko-uherského — počtem 55 poslanců — odevzdali hned 31. ledna r. 1912 panovníkovi a též následníkovi trůnu *pamětní spis*, žádající v něm, aby byli do Záhřeba svoláni zástupci všech zemí chorvatských na sněm, který by se radil o řádné úpravě jak vnitřních záležitostí království chorvatského tak i o poměru jeho k celé monarchii. O tom, jak by se taková úprava provésti dala *trialismem* té neb oné formy, rozprádali literární diskussi četní spisovatelé, a povšechně o trialismu jakožto útvaru, který by nebyl snad jen dovršením dualismu, nýbrž jakýmsi *kompromisem* mezi federalismem a centralismem, promluvil v rakouské delegaci (dne 2. května r. 1912) též kn. Kar. Schwarzenberg. Podobný kompromis doporučoval podrobněji ve svém spise z r. 1913 také Seton-Watson a ještě více hleděl odpor Maďarů i Němců uchlácholití dr. I. Pilar, navrhuje ve svém pamětním spise (podaném císaři Karlovi dne 19. srp. 1917), aby správa Chorvatska, Slavonska a Dalmacie s Bosnou a Hercegovinou (po případě i s Istrií a Krajinou) byla odevzdána některému *členu habsburské dynastie* jako vévodovi chorvatskému, jmenovanému od panovníka a podporovanému ve vladaření od odpovědného ministerstva (pod předsednictvím bánovým), které by si po svém boku zřizoval.

2. Zcela jinak, nežli Chorvati, řešili otázku jihoslovanskou *Srbové*. Prvotně (již od počátku 19. století) vyrvati chtěli jen *Turkům* balkánské kraje, osazené obyvatelstvem svého jazyka (totiž vedle bývalého pašalyku bělehradského hlavně Bosnu a Hercegovinu a staré Srbsko), nomyšlejíce ještě na Macedonii. Potom však, když Rakousko-Uhersko zabralo Bosnu a Hercegovinu, přicházejíce s ním do konfliktů, jali se nomyšleti již na odtržení zemí chorvatsko-srbských i od této sousední říše

habsburské a mimo to na odnětí Turkům aspoň srbské části Macedonie. Záměry této radikální strany velkosrbské uváděly ji ve spor s austrofilským knížetem Milánem Obrenovičem a po jeho odstoupení též s králem Aleksandrem (zavražděným pak r. 1903). Za krále Petra Karađorděviče stávala se hospodářská závislost na Rakousko-Uhersku Srbům již nesnesitelnou *pro celní válku* mezi oběma těmi státy a nutkala bělehradskou vládu, aby zemi zjednala obchodní cestu k moři *přes Macedonii*, kterou však byli by rádi vyrvali Turkům i Bulhaři. Odtud došlo nejprve k dlouhým sporům mezi Srbskem a Bulharskem a r. 1912 posléze k tajné mezi nimi smlouvě proti Turecku. Podle ní měla *jižní část* Macedonie, nesporně bulharská, připadnouti Bulharsku, a o osudu *severozápadního* území měl rozhodnouti císař ruský, předpokládajíc arci, že válka proti půlměsíci bude vítězně zakončena od spojenců, k nimž přidalo se též Řecko. A štěstí přálo jim tak, že také *Albanii* odňali Turkům a chystali se ji rozdělit v sever *srbský* a v jih přiřknutý *Řekům*. Avšak Rakousko-Uhersko, chtějíc zameziti Srbsku přístup k moři, stálo na tom, aby Albanie *dělena nebyla*, nýbrž ustavila se jako zvláštní stát. Proto vláda bělehradská, aby náhradou za Albanii domohla se spojení s mořem v Macedonii, naléhala v Sofii *na revisi* smlouvy své s Bulharskem (z. r. 1912), a když se jí toto vzpíralo, nedávní spojenci Bulharů obořili se na ně v nově válce, do které zasáhlo od severu i Rumunsko zabráním značného dílu Dobruže. Stísnění Bulhaři přinuceni takto k *míru bukurešťskému* (10. srpna r. 1913), kterým Srbsku zveličeno byvši o 38 tisíc km², přiražených k jeho dřívější državě, vzrostlo v stát o 86 tisících km² s obyvatelstvem více než 4milionovým.

Tímto úspěchem *propagandě velkosrbské* dostalo se *nové posily* k osnování plánů ještě smělejších a zároveň k neskrývané nechuti proti následníkovi habsburského trůnu arcikn. Františku Ferdinandovi, jež pokládala za *hlavního* svého protivníka.

3. Politika *Slovinců*, nejmenší větve jihoslovanské, vyhraňovala se v určitější program zdlohavěji a po mnohých tápavých pokusech. Roku 1848 hlásavše ústy dra. Bleiweisa potřebu, aby krajiny slovinské byly sloučeny v jeden správní celek, později vzmužili se k myšlence Velké Slovenie, do níž by byly pojaty i štýrské a korutanské části dávno již poněmčené, od čeho však někteří vlastenci zrazovali, a jiní zase třehtali k jednotě s Chorvaty. Od roku 1860, počátku éry ústavní, Slovinci skromně přestávali na požadavku rovnoprávnosti ve školách i úřadech vedle rozšíření autonomie v rámci jednotného ústavního Rakouska, který zvýšili pak po několika letech svým *mariborským programem* (z 25. září r. 1865), směřujícím k obnově někdejšího německoslovinského *Vnitrorakouska*, jehož složkami bývaly Štýrsko, Korutany a Krajina s Přímořím. Naproti tomu dr. Josef Vošnjak, ač osaměle, přimlouval se již za *spojení svých rodáků s Chorvaty a Srby*. Teprve zřízení neoblíbeného dualismu v mocnářství povzbuzovalo roku 1868 zase k usilování o Velkou Slovenii, totiž o jednotné territorium slovinské s rozsáhlým domácím zákonodár-

stvím a s vládou odpovědnou sněmu, požadavek zdůrazňovaný od slovinských poslanců na zemském sněmě štýrském a gorickém (r. 1869), brzy též (r. 1869) na krajinském, a v časopise „Slovenski Narod“, vycházejícím v Mariboru a tlumočícím smýšlení radikálnější strany „mladoslovenské“.

Myšlenka *jihoslovanské*, t. j. sloučení Slovinců, Srbů a Chorvatů v *společný stát*, vadil po dlouhý čas jednak *dualismus*, který je od sebe odděloval umělým, nepřírozeným vřazením jedněch do Předlitavska, druhých do Zalitavska, jednak byla jí na překážku přílišná, ač potřebná, *zabranost Slovinců* do věcí výhradně *domácích*, totižto starostí o podniky (nové školy, spolky, časopisy, knihy slovinské, hospodářské instituce), kterými by budili v lidu národní vědomí a zvelebovali jeho duchovní i hmotný život. Nad to bylo jim pečovati o zavedení slovinštiny do úřadů a zemských sněmů, z nichžto pouze na krajinském měli většinu zástupců; v těchto zastupitelstvech a na říšské radě vídeňské převládali mezi nimi konservativci a oportunisté z jejich strany katolické anebo slovinské strany lidové.

Teprve počátkem 20. století rozmáhá se *přátelství* mezi Slovinci, Srby i Chorvaty a projevuje společnou činností po výtce na poli *kulturním*. K tomu přátelství předně mezi Slovinci a Chorvaty nabádá již nejen slovinská strana pokroková, ale i tábor katolický. Brzy potom také *srbský* živel přidružuje se k slovinsko-chorvatskému na zjezd jihoslovanských kulturních spolků a institucí v Lublani v prosincir. 1910 a o rok dříve již na důvěrné konferenci jihoslovanské *sociální demokracie* v témže městě, kteréž účastní se i balkánští Srbové a na níž dojde k resoluci, že *všichni* jižní Slované rakousko-uherské monarchie, ať toho neb onoho jména, náboženství a způsobu pravopisu, jsou nicméně jediným jednotným národem, usilujícím o společný národní život ve svazu jedné státní, úplně demokratické federace.

Asi o 3 leta později, říjnový sjezd zemských a říšských poslanců slovinských a chorvatských v Lublani prohlašuje, že chce společně pracovati k tomu, aby Chorvaté a Slovinci jakožto národní celek domohli se skutečně *sjednocení*, práv a svobodného rozvoje, ač jen v *rámcí* habsburské monarchie. Za *sjednocení rakouských jen* Jihoslovanů a pouze v rámci dosavadní monarchie přimlouvala se též resoluce liberální strany kraňské z 18. dubna r. 1913, kdežto spisovatel Ivan Cankar (v přednášce své v sociálně-demokratickém spolku v Lublani) za cíl žádoucí vytkl „dosažení jihoslovanské *republiky*“.

4. *Jednomyslnost v svém postupu* ukazovali již od let dřívějších Slovinci a Chorvati v *Istrii*, valnou většinou to na venkově rolníci a v městech dělníci, ježto nutkala je k tomu *společná obrana* proti místní majoritě *Italů*, usedlých výhradně v městech a městysech, ale všude po zemi vpravujících školám svůj jazyk jakožto vyučovací. I tam dobyli si zásluh o svůj lid slovanští kněží s biskupem Dobrilou v čele, budíce v něm národní vědomí zakládáním nových škol, časopisů a čtenářských spolků

a povznášejíce i hospodářskou jeho činnost vhodnými prostředky; na ostrově Krku pomáhali jim v té práci Dinko Vitežić, po Dobrilovi zástupce a obhájce istrijských Slovanů ve Vídni v l. 1873—1892 a spoluzakladatel jejich Matice školské, dále mladší neúnavní pracovníci Laginja, Spinčić a redaktor Mandić. — Ač Slované istrijsťi činí 58% všeho obyvatelstva, jazyk jejich byl odstrkován v státních úřadech, v zemském sněmu i v zemském výboru.

5. *Šíření jihoslovanské myšlenky* i mezi těmi Slovaný, kteří k ní byli dosud neteční, prospívalo již před válkou světovou právě to, co ji mělo dusiti, totiž *persekuce*: neústavní režim maďarský, politické procesy, zvláště záhřebský a vídeňský (z popudu Nastićova a Friedjungova) a jiné prostředky toho rázu. Počet stoupenců jejich překotně stoupal po *triumfech srbsko-bulharských nad Tureckem* — k nemalé mrzutosti německo-maďarských závistníků v Rakousko-Uhersku, kteří do nedávna rozdmýchovali celní boje se Srbskem, a potom hleděli je rozeštvati s Bulhary. Úspěchy srbské za míru bukureštského dovršovaly rozčilenost rakousko-uherských komandantů; zbrojení monarchie habsburské uspěšováno. Den co den stávalo se patrnějším, že *chystá se k válce*. Tomu svědčily nejen nový zákon branný a zákon o vojenských úkonech z. r. 1912, ale i rozpuštění zemského sněmu a dosazení státní komise místo zemského výboru v Čechách v r. 1913, prodlužované komisařství v Chorvatsku, císařem jednostranně r. 1914 zvýšený branecký kontingent a konečně i uzavření říšské rady. Kde který nestranný pozorovatel byl pak přesvědčen, že atentát několika blouznivců velkosrbských na život arcikn. Františka Ferdinanda a jeho choti v Sarajevě (dne 28. června r. 1914) byl jen záminkou, vítanou rakousko-uherské vládě, k pověstnému ultimatu, zaslanému do Bělehradu dne 23. července t. r. a úmyslně (též návodem berlinským) zostřenému, aby válka byla Srbsku a po případě i jeho ruskému protektorovi vnucena. Takto, jak známo, dán první podnět k následujícímu pak rozpoutání boje světového. *Vypovězení války srbsku* (dne 28. července t. r.) zahájeno od vojenské strany německo-rakouské krutým *pronásledováním* Slovanů, zejména *jižních*, tresty na hrdle, statcích, žalářováním a internováním, rozpouštěním národních spolků a p. — A tu mnozí jihoslovanskí předáci (na př. Dr. Ante Trumbić, Fran Supilo, Dr. Franko Potočnjak aj.) uprchnuvše za hranice, sestoupili se (r. 1915) v Paříži v *Jihoslovanský komitét*, aby informovali vlády a veřejné mínění v cizině o politických poměrech rakousko-uherských a tužbách jižních Slovanů po osvobození z dosavadního jha jakož i po spojení jich s bratry srbskými a černohorskými v jeden nezávislý stát národní. Zároveň jali se organisovati jihoslovanskou *emigraci* v cizině, nevyjímajíce ani krajanů svých v Americe, v jižní Africe, v Novém Zélandu a v Australii. Mimo to pořádány *dobrovolnické legie* (v l. 1915—1916) z uprchlíků z mocnářství habsburského i z propuštěnců z Ruska.

6. Ani když dosedl na trůn habsburský *nový panovník Karel* (od 21. listopadu r. 1916), brutální řádění vojenské vlády a absolutismu nebraly

konce, ač o něco dříve zavražděn Bedř. Adlerem hr. Stürgkh jakožto podporovatel neústavnosti. Říšská rada svolána zase teprve pro překvapující příběhy zahraniční (zejména ruskou revoluci) a finanční rozvrat mocnářství. Avšak tentokráte již Český svaz poslanců na této radě, dohodnuv se s nově utvořeným Jihoslovanským klubem, činily účast svou v rokování na ni závislým na *odklizení dualismu a na přetvoření monarchie habsburské ve federaci svobodných a rovnoprávných národů*. Učinily tak svými *deklaracemi z 31. května r. 1917, v nichžto jihoslovanská* vymáhala spojení všech (i menších) území v Předlitavsku i Zalitavsku, kde bytují Slovinci, Chorvati a Srbové, na základě principu národnostního i chorvatského státního práva v samostatný, demokratický stát, zbavený všeho cizího panství (tedy i všelike závislosti na království uherském). Této deklaraci se podobala dřívější už adresa Starčevičovy strany práva (z. 1. břez. 1917), ač s výslovnou zmínkou *jen* o Chorvatech a Slovincích, kdežto současná adresa většiny chorvatského sněmu požadovala sice rovněž spojení Jihoslovanů z monarchie v jeden celek, ale s vypuštěním *Slovinců* a *jen v rámci dualismu*. Zdálo by se tudíž, že rakousko-uherská Jihoslované různí se v svých názorech na jihoslovanskou otázku, ale tvářili se tak jen z opatrnosti, aby nestihla jich obvyklá persekuce, ač vskutku přál si kde kdo z nich ve svém srdci, aby nový jejich stát byl z rámce té nevděčné monarchie vyňat.

Otevřeněji vedli si *Srbové a s nimi chorvatští i slovinští emigranti* v poradě své na *ostrově Korfu* (dne 20. července 1917), které účastnili se údové dřívější koaliční vlády, tehdejší vlády, předseda srbské národní skupštiny a zástupci Jihoslovanského komitétu. Hlavní články jejich deklarace (podepsané srb. minist. předsedou Pašičem a předsedou Jihosl. komitétu Trumbičem) zněly: Stát Srbů, Chorvatů a Slovinců, kteří jsou též známi pode jménem Jižních Slovanů čili Jihoslovanů, bude *svobodným a nezávislým královstvím* s nedílným územím a jednou národností (jedním státním občanstvím). Stát ten bude ústavní, demokratickou a parlamentní monarchií; v čele jeho bude *dynastie Karadorděvičů*. Ostatní články deklarace týkají se názvu nového toho státu, jedinosti jeho znaku, praporu a koruny, rovnoprávnosti národních jmen (srbského, chorvatského a slovinského) před zákonem na celém území, rovnoprávnosti všech státem uznaných konfesí (pravoslavné, katolické a islamské), písma cyrilského i latinského, úpravy volení zástupců do národního shromáždění, do obcí a jiných správních institucí (všude dle všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího), vypracování ústavy volenou konstituantou, svobody Jaderského moře atd. — Ježto články ty vyslovují se pro monarchickou formu státní a to s dynastií Karadorděvičů a zdůrazňují jen a jen národní zájmy Chorvatů, Srbů a Slovinců v novém státu sloučených, namířeny jsou jak proti monarchii habsburské tak proti aspiracím království italského.

7. Očekávalo se, že politikové vídeňští (ne-li též maďarští), srovnají-li příkré požadavky korfské s mírnějšími z květnové deklarace jihoslo-

venské, nakloní se aspoň *k této květnové*, zvláště když bylo na jevě, že válka s čtyřdohodou skončí se pro centrální mocnosti nepříznivě. Ale ani ministerští předsedové rakouští (Clam Martinic a jeho nástupce Seidler) ani rakouští Němci neměli se k povolnosti, ba tito bouřlivými demonstracemi a články novinářskými ozývali se proti oné deklaraci a Danzer's Arme-Zeitung odpovídala na ni (v červnu 1917) návrhem, aby se nedosti „nasycené“ Rakousko-Uhersko „dosytilo“ ještě *anektováním* dosavadního království srbského a Černé Hory. Potom přišli *Maďaři*, bojíce se, aby jim osvobození Jihoslované nezavřeli cestu k moři, s *nátlakem* na delegáty chorvatsko-srbské koalice v uherské delegaci, aby *přiměli je k protestu* proti politice deklarační; podobně vládní nátlak učiněn na bosenského arcibiskupa Dra. Jos. Stadlera, jehožto stařecké slabosti zneužili Frankovci Dr. Pilar a Jos. Vancaš a zfalšovali memorandum, svěřené jim od něho, aby je odevzdali ve Vídni. Potom zmocnivše se řízení arcibiskupova orgánu („Hrvatského Dnevnika“), psali v něm po chuti zemského náčelníka generála Sarkotiče.

Uherská vláda oznámila pak veřejně na sněmě (ústý svého předsedy Wekerla), že by sice podporovala snahu Chorvatů o připojení Dalmácie, ale *bez Bosny*, a rakouská ústý Seidlerovými vyjádřila se dokonce, že *ani Dalmácie* nemůže býti Chorvatům vřána. Tyto výroky ovšem málo se shodovaly s jednou ze 14 mírových podmínek presidenta severoamerické Unie Wilsona (z 8. ledna 1918), totiž tou, aby národům rakousko-uherským byl dopřán co možná největší *autonomní* vývoj. Z té příčiny *Jihoslovanský klub ve Vídni* důrazným memorandumem (z 31. ledna t. r.) připomínal předsednictvům delegací, vyslaných k *jednání o mír v Brestu Litevském*, že dosavadní ústavy monarchie privilegují jen dva národy panující na újmu ostatních, potlačovaných a vysávaných a směřují také proti sebeurčovacímu právu Jihoslovanů v území, na kterém tito jsou usazeni souvisle a v kompaktních massách. Práva sebeurčení dovolávala se též resoluce národního shromáždění v Zadru (z 3. března 1918), tepajíc zároveň zločiny, páchané na Jihoslovanech, a doporučujíc svorný postup se zástupci národa českého. Vedle toho uznána i potřeba *koncentrace všech stran a skupin*, které usilují o jednotu národní a nezávislý *stát jihoslovanský* (na schůzi Starčevičovy strany práva s členy Jihosl. klubu a se zástupci bosenských i dalmatských Chorvatů a Srbů). Prvním krokem k tomu mělo býti ustavení *Národní rady o 24 členech*, která by řídila taktiku všeobecné politiky jihoslovanské a poučovala domácí i cizí tisk o požadavcích a poměrech svých rodáků.

Nejvíce nesnázi bylo s koncentrací četných politických táborů v *Chorvatsku*, z nichžto Frankovci nepřestávali ještě hartusiti proti nenáviděným od nich Srbům, dokud na nízkost jejich útoků neposvítíl na zemském sněmě bán Mihalović. Zatím na nové květnové schůzi jihoslovanských politiků v Záhřebě uznávána opětne *naléhavost jednotného postupu* a dán aspoň podnět k tomu, že založena Národní organizace dalmatská ve

Splitu, jiná pro chorvatské příměří a Istrii (na sjezdě v Sušaku) a později ještě Národní rada v Lublani.

8. V letních měsících r. 1918, kdy se to vše dalo, čtyřdohoda pomocí armády severoamerické dodělala se již na západním bojišti takových úspěchů, že konečná porážka Německa a jeho spojenců stala se velice pravděpodobnou. Vsaďte již potom (dne 24. září t. r.) společný rakousko-uherský ministr věcí zahraničních Burián zaslal spojeným mocnostem nepřátelským *mirovou notu*. Tento jeho krok přišel vhod politickým representantům jihoslovanským (v poslanecké sněmovně na říšské radě) po té stránce, že dal jim příležitost, aby se tam veřejně (v deklaraci z 2. října t. r.) ohradili proti tomu, že by rakousko-uherské vládě příslušelo právo, mluvit při jednání o míru *jménem jiných národů* kromě panujících Maďarů a Němců. Myšlenku všeobecného míru arci vítali, ale jen s tou výhradou, bude-li zavřen na základě sebeurčovacího práva ve smyslu mezinárodním, tak aby každý národ po své libosti rozhodl se sám, „chce-li raději založiti si svůj vlastní stát či uzavříti konfederaci s národy jinými“. Opětná mírová nabídka rakousko-uherská (z počátku října r. 1918) pobídla zástupce všech politických stran jihoslovanských na území monarchie, že organisovali si již tentokrát *společnou Národní radu* (slovinsko-chorvatsko-srbskou), která přiznala se nepokrytě k hledisku Jihoslovanského komitétu londýnského, *zamítajícího* zpožděný *manifest* císaře Karla (z 19. října 1618) a prohlašujícího, že Jihoslované *přetrvují* „veškeren svazek s Habsburky“, nechtějíce býti snad na věky rozděleni mezi Předlitavsko a Zalitavsko dle plánu panovníkova, který by zamezoval spojení Srbů, Chorvatů a Slovinců z monarchie s jejich bratry v sousedním Srbsku a Černé Hoře a dovršoval ztročení Bosny i Hercegoviny. Výbor společné Národní rady, *souhlasě* s londýnskými svými krajaný, následoval jich příkladu a na své schůzi v Záhřebě (dne 17—16. října t. r.) *rovněž zavrhl* manifest císařův a předem již i kterýkoli podobný snad návrh budoucí. Události pak šly za sebou ráz na ráz. Dne 28. října, když Rakousko-Uhersko nabízelo se Unii severoamerické k separátnímu jednání mírovému na podkladě *uznání práv Čechoslováků a Jihoslovánů*, tito neváhajíce, hned dne 29. října (za návrhem Sv. Pribičevíce) prohlásili na slavnostní schůzi chorvatského sněmu v Záhřebě *nezávislost Jugoslavie* na monarchii habsburské, a Národní rada, pověřena byvši za *nejvyšší vládu* nové říše a oznámivši čtyřdohodě své k ní přátelství, odevzdala správu jednotlivých zemí jihoslovanských *místním* Národním radám.

9. Přes to nebyly ještě všechny nesnáze odklizeny. Některým předákům jihoslovanským tanuly na mysli dosavadní hranice politické a národnostní (Slovinců, Chorvatů a Srbů *v Předlitavsku, Zalitavsku i vně* Rakousko-herska), a hledě k tomu, navrhoval Radić, náčelník chorvatské strany selské, utvoření *3 společných států s 3 vladaři*. Sociálně demokratickým žvlům slovinským a chorvatským zamlouvalo se však spíše *republikánské direktorium*. kdežto Srbové, držíce se pevně korfské deklarace, setrvali na zachování *dynastie* Karadorděvičů, ač

ohražovali se proti tomu, že by v příštím království chtěli se proti druhým jeho složkám státi živlem panujícím. Konec konců společná Národní rada prohlásila ve shodě s vládou bělehradskou, že všechna dříve k *Rakousko-Uhersku náležející* teritoria jihoslovanská mají býti *sloučena spolu s královstvím srbským i černohorským v jednotný stát*, o jehož organisování bude se hned starati 28-členný výbor.

Vladařskou moc měl (dle usnesení oné společné Národní rady) vykonávati po celém tom státu *král Petr* aneb místo něho jako regent následník trůnu Aleksandr.

Poselstvo Národní rady, vypravivši se do Bělehradu, odevzdalo tomuto princovi písemnou adresu, jejímžto nejzávažnějším kusem byla žádost za zřízení *provisorního národního zastupitelstva* po boku vlády jemu odpovědné a dále za potřebné přípravy *k volbám* do řádné *konstituanty* na základě všeobecného, přímého, tajného a poměrného hlasování, tak aby se mohla sejíti nejdéle do 6 měsíců po uzavření míru. Do adresy vložen zároveň *protest* proti jakékoli úmluvě a zvláště proti londýnské (čtyřdohodové, nadržující choutkám italským), „podle níž s porušením zásady i principu sebeurčení bychom byli nuceni odstoupiti část svého národa cizímu státu“ (část totiž i po příměří za bíranou italským vojskem, ač prohlásil ji za svou nový, nezávislý stát jihoslovanský).

Ze sklonku r. 1918 dlužno připomenouti ještě 2 závažných událostí, totiž usnesení národní skupštiny černohorské a skupštiny království srbského. Podle prvního z těch usnesení *připojuje se Černá Hora*, nedbajíc odporu bývalého svého krále Mikuláše, k nověrozené Jugoslavii, podle druhého Srbsko jako království individuální vzdává se v ní jako v širší říši napříště své *dosavadní individuality*.

Na počátku potomního roku (v proklamaci své z 6. ledna 1919) králevic Aleksandr odpověděl jménem svého otce krále Petra zcela příznivě na obsah písemné adresy společné Národní rady, o kterém jsme se zde zmínili o několik řádků výše.

Králevic oznamoval, že sestavil v dohodě všech stran (srbské, chorvatské i slovinské) a všech náboženských vyznání *první státní vládu*, a ta že co nejdříve svolá do Bělehradu *prozatímné Národní zastupitelstvo* (složené z vyslanců srbské skupštiny i Star. Srbska a Macedonie, z poměrného počtu Národních rad i ze zástupců Vojvodiny a Černé Hory). Takto krok za krokem *uváděna ve skutek Jugoslavia* jako jednotný stát Srbů, Chorvatů a Slovinců, prozatím uznán jen několika státy.

10. *Nový ten stát* má se skládati z 13 zemí: z 5 slovinských (Krajiny již. Štýrska, již. Korutan, Gorice, Gradisky a z Terstu s okolím), z chorvatsko-slovinské *Istrie* se silnou minoritou italskou a s městem Rjekou, dále ze 3 zemí *chorvatsko-srbských* (Chorvatsko-Slavonska, Dalmácie, Bosny a Hercegoviny), z *jihoslovanské části Uher* (bývalé Srbské vojvodiny čili Báčky s Banátem, z Baraňy a Mezimuří s okolím), posléze z *bývalého království srbského* i s tak řeč. Novým Srbskem, zahrnujíc v to Macedonii, a z *Černé Hory*.

Mírová konference určí definitivně hranice jeho, o které jest spor s Itálií (též o východní břeh Jaderského moře), s Rumuny, Maďary, Němci a Bulhary.

11. Jugoslavia zůstane asi ještě dlouho *státem zemědělským*, majíc 80% obyvatelstva rolnického. Rozvoji průmyslu příznivy budou bohaté lesy, hojnost rudy, uhlí a značná vodní síla; rozkvětu obchodu přijde vhod poloha u moře a dostatek výborných přístavů přirozených. Státní území snadno vyživí dvojnásobný počet populace, která dosud jest hustoty prostřední.

Jihoslované dobyli si *perně* své samostatnosti. Z nich předně *Srbové* vedli si s pravým heroismem jak v dřívějších svých bojích proti Turkům tak i v nedávných proti neméně sverepým Maďarům a Němcům. *Chorvatům* bylo na rozdíl od Srbů nevýhodno, že záhy pozbyli své *národní dynastie* a přimkli se k Uhrům, kteří nedovedli uhájiti Dalmácie proti Benátčanům, ba po dlouhý věk ani své otčiny proti sultánům cařihradským, a když domohli se své hegemonie dualismem, násilně rušili vyrovnání s Chorvaty z r. 1868 a necitelně je rdousili. Mimo to škodilo Chorvatům, že byli *roztroušeni* po několika zemích, příslušných k dvěma státům, dále, že pozůstala jim (na překážku vývoje demokratického) *šlechta*, které se Srbové již za tureckého žezla zhostili, a že národní vědomí ujalo se u nich *mocněji pouze v intelligenci a středních vrstvách* (a ne v prostém lidu mnohohlavém). Proto útisky maďarisationí živěji pocitovány jen v těchto třídách; podobně tomu bylo v Dalmácii, v Bosně a Hercegovině.

Také *Slovincům* přičísti jest k zásluze, že vážíce si národní svobody, dali očitě najevo svou politickou vyspělost tím, že ochotně připojili se k státu, který většinou svého obyvatelstva bude *vlastně státem srbsko-chorvatským*. Jest nyní na této většině, aby ustrojila jej moudře, totiž centralisticky jen potud, pokud jest toho nezbytně třeba, v ostatním však aby dopřávala jednotlivým plemenům co možná nejširší autonomie. Jest žádoucí, aby s rozmyslem bylo pracováno k úplnému splnutí Srbů, Chorvatů a Slovinců *v celek národně kulturní*, který by si liboval žíti ve státě holdujícím principu ryze demokratickému — úkol, který si již obrala *Jihoslovanská demokratická liga*, utvořená v Paříži (počátkem r. 1919) od některých náčelníků bývalé emigrace.

Důtklivou potřebou nového státu bude, aby si brzy odchoval *dostačelný dorost intelligence* školami. Dvě starší university měly by býti rozmnoženy o dvě nové, slovinskou v Lublani a srbo-chorvatskou v Sarajevě, a rovněž bylo by se starati o nové školy odborné, střední a elementární hojného počtu. Bylo by si přáti, aby procento analfabetů rychle se zmenšovalo, naproti tomu aby zvyšovala se kulturní úroveň širokých zástupů tím, se by byla zřízena *jednotná Maticе* lidu a k ní přidružené velké knihkupectví k vydávání vhodných spisů vědeckých i básnických. Konečně nebudiž zapomenuto na to, aby dobré přátelské *styky* nejen politické, ale i hospodářské a kulturní vždy více sblížovaly království jihoslovanské s republikou československou, jim oběma k prospěchu.

Nuže, zda čtenář nepostihuje již z těchto ukázek myšlenkových, vyňatých z úvodu knihy auktorovy a několika posledních jejích odstavců, že objevila se na našem literárním tržišti publikace vzácné hodnoty, takřka přeplněná spolehlivými daty konkrétními, která svázána jsou organicky v řetězec souvislých výkladů a úvah, znamenitě nás poučují o předmětu nesmírně složitém, sice časovém, u nás však po většině svých stránek dosud neznámém? — A práce auktorovy vážíme si tím více, že všude psána jest s klidem, prostým vši stranickosti, ač netají se svými sympatiemi k takovému ideálnímu snažám, které probouzejí se bezděky v každém ušlechtilějším člověku vůbec a v nitru slovanském zvláště.

Jar Božek.

Denis E., La grande Serbie. (Bibliothèque d'histoire et de politique, Paris, Librairie Delagrave).

Denisova kniha o Velkosrbsku, rychle od r. 1917 za sebou již po desáté vydaná, vyšla jako I. svazek jeho „Bibliotéky historické a politické“, jím nedávno založené. Z té příčiny Denis vykládá v předmluvě tohoto svazku, co mu bylo pobídkou, aby spisy toho oboru ve Francii jal se uveřejňovati. Má za to, že občané a zároveň voliči v tom svobodném státu příliš mnoho a příliš pohodlně spoléhali jen na své ministry jakožto ředitele zahraniční politiky a sami vyzouvali se z povinnosti své, starati se o podrobnější známost hmotné, intelektuelní a mravní moci, snah a tužeb jiných národů. Tato netečnost škodívala Francouzům často za války světové, tak že bývali některými událostmi nepříjemně překvapováni pro svou neznalost poměrů i v těch státech, které byly jejich spojenci. Jest nezbytno, aby francouzští občané voličové pilně sledovali příběhy veřejné a především *zahraničné*, nedůvěřující jen zprávám časopiseckým, často kusým, nesprávným a zmateným. Lepší orientací Francouzů o věcech mimo francouzských chce sloužiti Denisova „Bibliotéka“, důležitá ve chvíli, kdy mírové smlouvy zamýšlejí trvale upravití situaci evropskou. Jest závažno věděti, jaké jsou aspirace a touhy rozličných národů, jak usmířiti nároky vespolek si odporující, které požadavky té oné vlády vyhovují skutečným potřebám států a neklamným přáním zástupců, o jaké zdroje jejich domácí hmotné a duchovní moci opírají se ty nároky, mnohdy snad spíše bouřlivé než vážné. K těmto rozmanitým otázkám dává odpověď pouze *známost historie* každého národa. Jeho tužby bývají tím neodbytnější, čím déle od dávných dob v duši mu dozrávaly. Jediné minulosť nás řádně poučí o rázu a síle všech jeho nadějí, ukáže nám, v čem jsou přemrštěny, nespravedlivy aneb nebezpečny, v čem přiměřeny, oprávněny a přípustny; sice snad mnohý národ zmíne si hráti úkol nenáležitý, neshodný s jeho nynějšími schopnostmi a silami.

Z národů evropských sympatie nejpřímnější hodni jsou předně *Srbové*, jejichžto historii přináší tedy I. svazek „Bibliotéky“ nejdříve; jejich heroismus budil všude úžas světa, ale dlužno poznati, čím ještě vedle něho dopracovali se svých ohromných úspěchů. Nastává velká dělba Turecka na Balkáně a jinde. Francie nesmí se jí lekati, ani vzejdou-li

z ní některé pro ní nevýhody, nýbrž po přátelsku se chovati k novým státům, jejich vývoj sice bedlivě pozorovati, ale stále též býti toho pamětliva, a by si naklonila jejich lásku. A lásky té zasluhuje zvláště Velká Serbie, dosud tak věrně Francii oddaná.

Denisova publikace rýsuje pak čtenáři nejprve *geograficky* balkánskou vlast Srbů a zabývá se pak *ději* toho národa, stručněji od nejstarší doby až do r. 1870, obšírněji však po tomto roku za úpadku dynastie Obrenovičů, a nejobšírněji pohnutými událostmi za Petra Karadorděviče; k zemím a historii Chorvatů a Slovinců přihlédá jen episodicky. Převahou *horské* panorama Serbie s ústřední planinou Šárskou, s průchody a svahy k Dunaji na sever, k Aegejskému moři na jih a k Adrii na západ, obráží se i v povaze jejich obyvatelů, otužilých to a zmužilých horalů. Národní jejich duši vytváří znenáhla politický i kulturní vliv Cařihradu i Říma, styk s blízkými divokými sousedy na Balkáně, dlouhověký zápas s Turky, za osvobozovacích bojů proti půlměsíci, zprva naděje v pomoc říše habsburské, a když jest zklamána, důvěřivost v silné, ochranné rámě pravoslavného Ruska. Odtud pak vzniká žárlivost Habsburků na tohoto soupeře, později též zlostné německo-maďarské útoky na Srbsko i v oboru národohospodářském, které přecházejí v zřejmou válku celní, a spojují se posléze se zbraněmi výbojné Germanie, tíhnoucí k Soluni a přes Cařihrad do Malé Asie. Tak dochází k *nesmířitelnému* již zápasu o *existenci* mezi Srbskem, předvojem Slovanstva na Balkáně, a Rakousko-Uherskem, předvojem Německa za Viléma II. A ježto vítězství Německa navždy by zatarasilo Ruskou cestu k Středozevnímu moři a hrozilo celému světu germanským despotismem, na výzvu Srbska přihlašují se k němu jako spojenci národové jiní, též neslovanští, kteří lekají se té pohromy, třeba snad ještě časově vzdálenější, a jako ono, jsou hotovi cediti svou krev za čest, svobodu a právo. „Austria“ — dle důkazů v knize uváděných — rozněcovatelka nejhroznějšího krveprolívání za poslední války a pachatelka neslýchaných ukrutností proti Srbům — „delenda est!“, volá důrazně Denis, a na jejich troskách budiž po východních mezích Německa vybudován řetěz samostatných států slovanských jako předních stráží protigermských, a nikoli snad jen jakási *federace* Čechů, Maďarů a rakouských Němců. Všaktě Maďari za nedlouho znova by asi vešli v alianci s Rakušaný ze společné nenávisti své k Slovanům a přidružili se k Německu; — stará nebezpečná hra opakovala by se pak podruhé. Rovněž nelze doporučovati opětnou snad *obnovu* dřívějšího Rakousko-Uherska pod žezlem Habsburků. Není asi ani blízko, ani docela jisto, že několik milionů nynějších německých Rakušanů přičlení se k Velkoněmecku, avšak nepochybně jest, že by čtyřicet milionů obnoveného snad Rakousko-Uherska stalo se zase posilou moci Hohenzollerů. —

Denisovo dílo, do něhož vloženy jsou také 2 mapky s titulem „Země Srbů a Chorvatů“ a „Srbsko r. 1913“, oplývá duchaplnými úvahami rázu politického, národohospodářského, kulturního a etického. Psáno jest slohem živým, dramaticky vzrušujícím, a na rozdíl od Kadle-

covy „Jugoslavie“, klidněji stylisované, vetkává do svých řádků méně podrobných konkrétních dat, a to nejvíce diplomatických, ježto chce jen povšechněji orientovati rodáky *francouzské* a vábiti je pouze tím, co právě *jejich* zájem vzbuditi jest schopno. Naproti tomu auktorovi „Jugoslavie“ tanula na mysli orientace *Čechoslováků*, jejichžto zájem o věc příbuzných s nimi Srbů již sám sebou vymáhá, aby byl úplněji ukojen četnějšími detaily. V obou publikacích namanuje se arci mnoho myšlenek shodných, a rovněž blahovolnost obou auktorů k věci jihoslovanské čtenář snadno z jejich knih vycituje. Jar. Božek.

Hejnic Otokar, Archiv kutnohorský. Díl první: Historický vývoj. V Praze, nákladem české akademie 1918. Stran 124.

Kutná Hora má po Praze jeden z nejvýznačnějších a nejbohatších archivů městských, třebaž byl tento svého času za války třicetileté silně poškozen a o své staré součástky ochuzen. Archiv ten spojuje v sobě dnes několik různých celků, které teprve osudem svým pozdějším mechanicky v něm splynuly. Uspořádání jeho ujala se svého času již řada pracovníků, zdá se však, že k úplnému jeho uspořádání vlastně dosud nedošlo nikdy. Nynější jeho pořadatel professor Hejnic uveřejňuje v první části svých studií historický vývoj archivu jmenovaného, z něhož vidíme nejprve, kdo se větší nebo menší měrou na uspořádání jeho zúčastnil a že nedá se to vždy způsobem nejvhodnějším, jakož i z kterých částí archiv povstal. Hlavní jeho dvě oddělení tvoří archiv městský a horní. K prvnímu patří archiv magistrátní, královského rychtáře, panský archiv lošanský a červenojanovický, jakož i archiv hospodářské správy městské. Horní oddělení pak povstalo sloučením horního a mincovního archivu a archivu pořádku havířského. V přílohách ukázkami objasněn jest způsob starého upravování archivních seznamů a třídění látky.

Kapras.

Říha B., Příspěvek k jazykové otázce u soudů. V Praze, 1918. — Nákladem spolku českých advokátů v král. českém, Stran 20.

Jazyková otázka u státních úřadů vůbec a soudů zvláště byla před zřízením českého státu ve všech našich zemích stále se vracějící spornou otázkou. Spornou proto, že v ní vlivem vídeňských vlád a německé byrokracie nevládlo právo, nýbrž naprostá libovůle, jako tomu v starém Rakousku bylo i ve věcech jiných. Říhův příspěvek je poslední příspěvek k rozsáhlé literatuře, která o věci té vznikla, kde jsme se snažili ukázati, že zákon a právo je na naší straně, že nám patří rovnoprávnost v celém českém státě, byť tvořil tento tehdy součástku staré monarchie habsburské. Jde tu o vysvětlení, že Obnovené zřízení nepřestalo platiti ani v XIX. století, že jeho rozvedením jsou kabinetní listy z roku 1848, že tyto řádně byly jako zákon publikovány i praktikovány, že tedy rovnoprávnost ani vlastně nikdy nepřestala, a že nařízení později na její úkor vydaná jsou neplatná, poněvadž ruší zákon. To je v podstatě také obsah rozpravy Říhovy, která původně jsouc sepsána před převratem říjnovým

měla sloužiti za základ úsilovného se domáhání práv češtiny i v tak zv. zněmčeném území, kde soudcové napařád je porušovali.

Zatím přišel převrat říjnový a český národ stal se zase svým pánem ve svém domově, tak že není zapotřebí, aby se v něm teprve rovného práva dovolával. Naopak jazyk jeho stává se zase jazykem státním, jakým byl tu po staletí dle starých českých zákonů, dříve, než-li mu absolutistickou rukou bělohorského vítěze toto právo na prospěch němčiny bylo vzato, a bude nutno teprve uvažovati, do jaké míry jazyk německé menšiny bude lze připustiti. Příspěvek Říhův není tedy bez významu ani dnes. Připomíná nám vhodně, jak nám měřili Němci, a bylo by zcela zbytečným a naprosto nevhodným, abychom zapomínali v přehnaném útlocitu na tato bezpráví nám Němci našimi svévolně způsobovaná.

Kapras.

Merhout Cyril, O dětech českých králů. Umělecké snahy sv. 110. V Praze 1918. Stran 254.

Nemáme již českých králů, vzdor tomu bude se i dále hojně čísti Merhoutova kniha o dětech českých králů, jako pěkné obrázky z české minulosti. Autor sebral v ní veliké množství zpráv nejrozmanitějšího původu a zpracoval je velmi přehledným a přístupným způsobem. Není to vždy obraz největšího štěstí, které podává vyličení života českých dětí královských, naopak často bylo i mnoho trpkého v něm. Autor popisuje nejprve očekávání a narození královského dítěte, potom jejich život, zábavy, šaty, zdraví a nemoci, a jich výchovu a vyučování. Sňatky jejich nejsou sňatky lásky, nýbrž napařád věcí politiky. Znalost českého jazyka nebyla u nich vždy největší, třeba dlouho alespoň zdání znalosti jazyka se udržovalo. Teprve za Habsburků mladí členové rodu uměli česky čím dále tím méně, zvláště když začali sídliti pravidelně ve Vídni. Aby zabezpečena byla vláda synu ihned po smrti otcově, bývali synové korunováni ještě za života otcova, třeba v dětském věku. Neboť teprve korunovací v českém státě král stával se skutečným vládcem a mohl vykonávati státní moc. Zajímavá knížka Merhoutova končí statí o královských dětech v bělohorské tragedii.

Kapras.

V. V. Tomek, (1818—1918). Na památku jeho stých narozenin vydal historický spolek. V Praze 1918. Stran 71.

Na počtu stých narozenin Tomkových hodlal historický spolek vydati drobné jeho spisy, články po různých časopisech roztroušené, které jako články vůbec zapadají, ač jsou u Tomka velmi cenné. Poměry tiskové nedovolily uskutečniti tento podnik, náhradou za to vydal spolek proto jen zamýšlený úvod, obsahující vedle zprávy o slavnostní přednášce na počest Tomkovu konané, otisk této přednášky Novotného, k tomu stať Vojtíškovu o hlavním díle Tomkově a Novotného velmi podrobnou bibliografii prací Tomkových. Tomkovi dostalo se tu velmi spravedlivého ocenění, objasněny jeho přednosti i vady, zvláště jeho kritičnost a úžasná píle. Ale i tam, kde jako v politice, jeví se nám Tomek v méně příznivém

světlem, vysvětlují statě alespoň poctivý základ, jeho často nepopulárního a někdy i jinak nepochopitelného vystupování. *Kapras.*

Konrad Paul, Die Einführung der Reformation in Breslau und Schlesien. Ein Rückblick nach 400 Jahren. Darstellungen u. Quellen zur schlesischen Geschichte. Sv. XXIV. Vratislav 1917. Stran VII. a 137.

Práce Konrádova podává sice velmi málo nového, shrnuje však pěkně přehledným způsobem první počátky luteránství ve Slezsku, jakož i příčiny, pro které nové učení našlo tu tak příznivou půdu, ačkoliv Slezsko proti reformním snahám Husovým a husitům velmi ostře vystupovalo. Vylíčení neděje se mechanickým způsobem dle knížectví, jako je tomu v starší práci Soffnerově, nýbrž zachyceny jsou hlavní vývojové rysy pro Slezsko celé, z knížetství pak jen to, čeho význam neobmezuje se na úzkou hranici knížetství samého, nýbrž jde za ně, tvoříc vývojovou složku ve Slezsku vůbec. Tomuto vylíčení předdesláno velmi pěkně zachycení prostředí, jaké ve Slezsku bylo těsně před příchodem nového učení. Vedle vlastního Slezska práce přihlédla i ke Zhořelecku a Kladsku, které tehdy ke Slezsku nepatřily, později však pruskou politikou se tam dostaly. *Kapras.*

Schmidt Odilo, Untersuchungen zu den Breslauer Bischofskatalogen. Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte. Sv. XXV. Vratislav 1917. Stran XII. a 156.

Církevním dějinám slezským věnována je poměrně větší pozornost, nežli u nás. K řadě dobrých studií o nich přibyla prací Schmidtovou nová, která věnována jest nejstarším katalogům biskupským ve Vratislavi. Máť biskupství Vratislavské zachovánu celou řadu katalogů svých biskupů v různých formách, z různých dob a v četných rukopisech, v takovém počtu, jako málo které biskupství jiné. O nich bylo jednáno již nejednou, ačkoliv systematicky probrány nebyly. To děje se nyní prací Schmidtovou a dlužno uznati, že, ačkoliv jde o práci začátečnickovu, z níž první díl vyšel jako dissertace doktorská, výsledky jeho jsou velmi pozoruhodné. Autor sebral tu především a roztřídil všechny zachované katalogy tak, že utvořil z nich tři skupiny. V první jsou nejstarší jednoduché katalogy, v druhé rozšířenější katalogy nazývané „Institutio“ dle začátečního slova, ve třetí pompésní, avšak nejméně spolehlivé katalogy Długoszovy. V dalším pokouší se autor o provedení příbuzenství jednotlivých rukopisů i zpracování, jakož i o podání celkového vývoje až do století XV., kdy Długosz svým zásahnutím způsobil naprostý převrat a zmatek v této otázce. Poslední stať věnována jest jednak podrobnějšímu ocenění nejstarších dvou rukopisů jednoduchých katalogů, které podávají nejstarší a také nejspolehlivější zprávy, jednak pokusu o rekonstrukci společné předlohy všech nejstarších rukopisů, jakéhosi úředního seznamu biskupů vratislavských, který patrně v starší době byl veden, později však se ztratil. *Kapras.*

Vojtíšek Václav, Z minulosti naší Prahy. Kapitoly z místopisu, zřízení a života města. S 8 obr. přílohami. V Praze 1919. Stran 259.

Pilný autor statí o staré Praze, Vojtíšek, sebral některé z těchto svých roztroušených článků v jednotný celek, který vyzdoben řadou krásných staropražských reprodukcí činí velmi elegantní dojem. Jedná se vesměs o články cenné, při kterých by bylo bývalo věru velmi škoda, aby byly zapadly, jako je osudem článků skoro všech. Některé z nich mají význam pouze historický, řada však zabývá se i otázkami právně-historickými. Jde tu zvláště o studie: Městské úřady pražské ve století XVIII, O spojení měst pražských roku 1784, a dále O radnici Nového města pražského, Sklad slanečků na rynku novoměstském, Na Výtoni v Podskalí, Židovská ulice v Novém městě pražském. — V statích máme celou řadu dobrých příspěvků k dějinám pražského městského zřízení, tím cennějších, čím méně vlastně dosud dobrých věcí o pražském městském zřízení máme. —

Kapras.

Vojtíšek V., Praha v dějinách národních. V Praze 1919. Stran 61.

Když psal Tomek dějiny Prahy, byl si toho vědom, že píše v některých statích vlastně dějiny české. Souvisí osud Prahy tak úzce s dějinami celého národa, jako osud málokterého hlavního města jiného. Když národ byl mocný a plný ruchu, byla i Praha v rozkvětu, když národ zmíral, i Praha sténala. Všechno to je patrné i z přehledné, velmi instruktivně sestavené stati Vojtíškovy, která sleduje osudy Prahy v lapidárních rysech od doby nejstarší až do let posledních. Sebráno tu hojně myšlének, které obratně sestaveny v celek dobře čitelný a jasně poučující. Většinou nejde ovšem o myšlenky nové, nýbrž o přístupný soubor věcí již známých, ač také zcela nové otázky a nová hlediska v knize najdeme. Z těchto je nejdůležitější názor autorův na vznik Prahy, kde nepřijímá dosavadní reprezentovaný hlavně Čelakovským, nýbrž tvoří si svůj vlastní, jehož nárys je v knize podán; třeba odůvodnění jeho je vyhrazeno teprve některé z příštích studií autorových.

Když vylíčil autor nejstarší poměry, kdo vlastně všechno byl pražský hrad, kulturní tehdejší české středisko, a kde na březích Vltavy mezi hradem pražským a vyšehradským byla řada drobných osad, z nichž některé nabyly již významu obchodního, podává autor v druhé kapitole celé studie svůj názor na vznik starého města pražského. Tam kolem tržiště vznikly osady domácí i cizí. Osada německá, jejíž původní střed byl u sv. Petra nečinila původně teritoriálně uzavřené obce, nýbrž patřili k ní všichni Němci bez rozdílu; tím se usnadnilo jich zvolné přesunování blíže k tržiště, až se centrem jejich stal sv. Mikuláš.

Staré město samo, dle názoru autorova, bylo však svého času někdy na začátku vlády Václava I. založeno jako jiná města, a poněvadž na jeho založení měli bavorští kolonisté účast, dostalo právo norimberské. Podle nejstarších připomínaných kostelů vymezuje autor rozsah původního osídlení, které již před založením města bylo velmi značné, a hned při

počátcích zbudováním řady klášterů velmi vydatně doplněno. Co se stalo s původním slovanským obyvatelstvem, nevíme, Vojtíšek připouští dokonce možnost, že ho snad část byla přestěhována na jiné místo, věc, která v dějinách kolonisace a zakládání měst se vyskytuje nejednou. Město samo dostalo výhodný okrouhlý tvar pevnostní, a tím méně už významná čtvrť Němců zůstala mimo obvod, obyvatelstvu jejímu potvrdil snad král původně jisté exempce i uvnitř nového města, z nichž teprve časem Němci-kupci vidouce v úplném splynutí s městem svůj vlastní prospěch slevili. Bylof město zatím získalo samosprávu a řadu velikých výhod hospodářských.

Vojtíškův výklad je tu vskutku velmi zajímavý, bude však ke konečnému úsudku třeba vyčkatí bližších jeho rozborů a dokladů.

Kapras.

Vojtíšek V., Německá národnost v Čechách. V Praze 1919. Stran 55. —

V pěkné této brožurě shrnul Vojtíšek své tři články o otázce národnosti, které byly svého času již otištěny jinde, a které vznikly vesměs spolu s jinými, když jsme společně a ještě s řadou ostatních přátel objasňovali právní postavení Němců v Čechách, jak se to stalo zvláště oběma seriemi článků v Neodvislosti a Národě, které pak vyšly také samostatně. Z těchto serií vzat jest prostřední článek brožury. O poněmčování měst českých v tzv. německém území, původně v Národě otištěných v serii „Sebeurčení a Deutschböhmen.“ Článek z Neodvislosti „Chebsko a český stát“ nebyl Vojtíškem pojat do tohoto výběru, ač mohlo se tak státi. Neboť otišky oné serie „Český živel v Deutschböhmen“, ač byl počet jejich velmi značný, byly záhy rozebrány. Za to připojil Vojtíšek přehledný článek „Německá národnost v Čechách“, v němž stručně a výstižně podán je vývoj Němců od kolonisace až do nejnovější doby, a který již svého času otištěn v České demokracii působil velmi dobře. Třetí stat „O Němcích v Praze“, otištěná z „Nových Čech“ je vlastně historickým úvodem k cyklu o Němcích v Praze, k němuž již nedošlo, poněvadž vznik nového státu uložil nám všem úkoly větší a důležitější. Otištěné stati Vojtíškovy budou jistě i v této podobě velmi dobře působiti.

Kapras.

Slovanské právo.

Dąbkowski Prz., Urzędnicy kancelaryjni sądów ziemskich i grodzkich w dawnej Polsce. Zvl. ot. Przewodnik naukow i literacki, Lwów 1918. Stran 35. — *Uwagi o urządzeniu ksiąg sądowych w dawnej Polsce.* Zvl. ot. Przegląd prawa i administracji” 1918. Stran 31. — *Kancelarje i księgi sądowe beńskie za czasów polskich.* Przegląd prawa i administracji 1918. Stran 46. — *Kilka uwag o oprawie ksiąg sądowych polskich.* Na podstawie aktów województwa ruskiego. „Exlibris” 1918. Stran 12. —

Pilný polský právní historik Dąbkowski, jehož veliké dílo o dějinách soukromého práva polského je jedním z hlavních prací tohoto oboru,